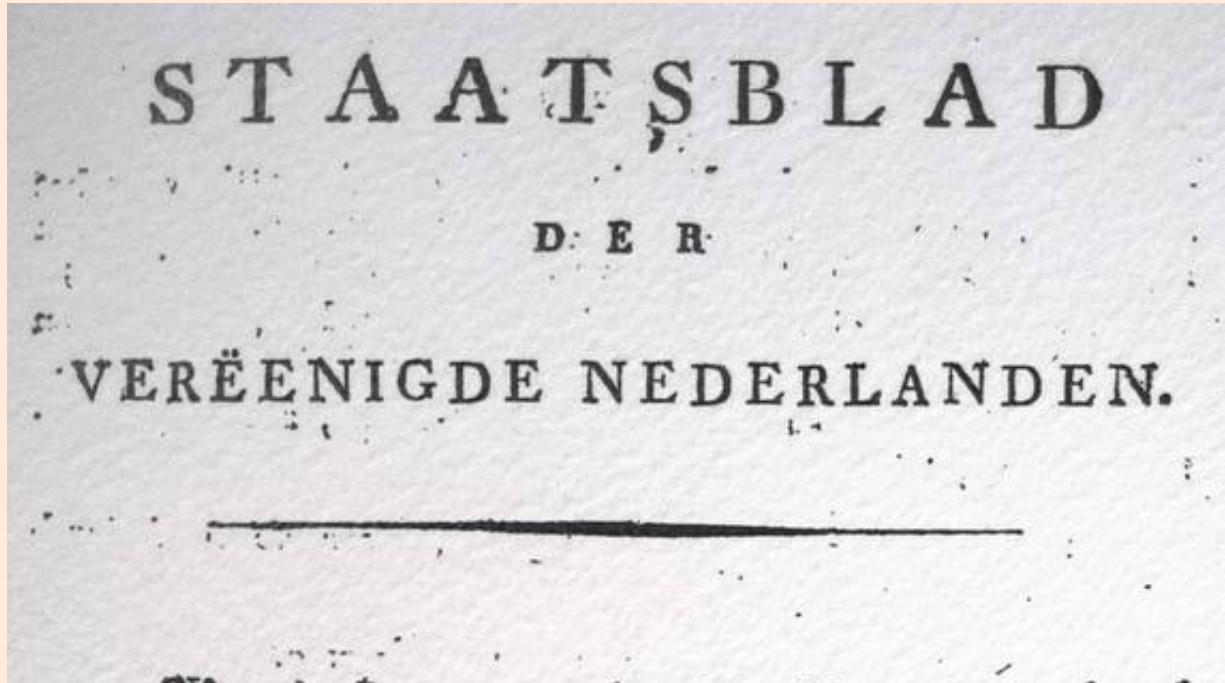

DNB 200 jaar: een verjaardag met nieuwe inzichten

Simon Lelieveldt

Tuesday 25 March 2014, 11:38

update: Tuesday 25 March 2014, 11:40

Vandaag, 25 maart 2014, is het precies 200 jaar geleden dat De Nederlandsche Bank werd opgericht als één van de vele initiatieven van Koning Willem I.

Tegelijk is het - niet geheel toevallig - ook de dag waarop Roland Uittenbogaard in Utrecht zijn proefschrift: *Evolution of central banking?* verdedigt. Zijn onderzoek naar het ontstaan en de ontwikkeling van De Nederlandsche Bank tussen 1814 en 1852 biedt een mooi nieuw perspectief op de discussies over het hoe en waarom van centrale banken.

Centrale bank als pinautomaat of als lender of last resort?

Eén van de theorieën over de rol van centrale banken in ons financiële systeem luidt kortweg dat centrale banken ontstaan als een overheid geld nodig heeft om bijvoorbeeld oorlog te voeren. Tegenover deze free-banking school staat de institutionele of evolutionaire school. Deze gaat ervan uit dat centrale banken zijn opgericht om het financiële systeem te stabiliseren. Eén van de functies van de centrale bank is bijvoorbeeld die van lender of last resort: het verstrekken van liquiditeit in situaties waarin de markt opdroogt.

De visie van de free-banking school spreekt veel mensen intuïtief aan. Het beeld van een overmoedige en oorlogszuchtige koning die de centrale bank opricht en gebruikt als geldverschaffer misbruikt is eenvoudig voor te stellen. Maar is het

ook juist? Of is er toch veel te zeggen voor de centrale bank die wordt opgericht om de markt te stabiliseren?

De Nederlandsche Bank als casus

Uittenbogaard laat in zijn proefschrift zien dat in de Nederlandse situatie een aantal gangbare veronderstellingen niet van toepassing zijn. Alhoewel Koning Willem 1 zeker van plan was om De Nederlandsche Bank te gaan inzetten voor kredietverlening ter stimulering van de economie, bleek daar in de praktijk weinig van te komen. De Bank opereerde als private onderneming op afstand van de overheid en verwierf zich een onafhankelijke positie. Wat betreft de uitgifte van bankbiljetten was er evenmin sprake van een dominante positie: het duurde tientallen jaren voordat het bankbiljet het destijds gangbare kassierspapier verdrong. De gangbare free-banking redenering gaat daarmee niet op.

Voor de alternatieve redenering blijkt iets meer te zeggen. In de achttiende eeuw had zich in de markt al diverse malen de situatie van 'geldschaarste' voorgedaan. Politieke en economische crises leidden er toe dat marktpartijen, net als na het omvallen van Lehman, op het geld bleven zitten. Het gemis aan een partij, die juist dan liquiditeit kan verstrekken deed zich gelden. De onvrede met de adhoc-oplossingen uit die tijd vormde voor Isaïc Jan Alexander Gogel, agent van financiën, een reden om plannen te maken voor een centrale bank. Zijn ontwerp uit 1802 vormde de blauwdruk voor de regels voor De Nederlandsche Bank in 1814.

Vanaf 1839 mag De Nederlandsche Bank vervolgens, onder nieuwe regels, ook rekeningen courant openen voor particuliere klanten. Ze treedt daarmee in directe concurrentie met kassiers, die er niet in slaagden om zich effectief te organiseren en uiteindelijk de slag in de markt verloren. Uittenbogaard concludeert daarmee dat niet te spreken is van een spontane of evolutionaire ontwikkeling waaruit het de facto monopolie op de uitgifte van bankbiljetten voortvloeide. Ook het model van de evolutionaire school gaat volgens hem niet helemaal op.

Theorie versus modderige realiteit

Wat mij erg aanspreekt in de analyse van Uittenbogaard is dat hij de ogen op de bal houdt: de feiten rond de oprichting van De Nederlandsche Bank. Het nieuwe perspectief dat zich hierdoor aftekent is er één waarin we veel beter zicht krijgen op de werkelijke ontwikkelingen in de markt en bij de overheid. Die realiteit laat zich echter niet makkelijk vangen in aansprekende sjablonen van een op geld beluste koning of een afstandelijke hoeder van de markt.

Ik hoop dat dit proefschrift ook andere onderzoekers mag inspireren om de herhaalde interacties tussen markt en overheid te onderzoeken zonder a priori een gekleurde bril te gebruiken. Wie weet ontstaat er dan zelfs een 'vooruitstruikel'-theorie van financiële markten en regulering. Het zou een theorie zijn waarin de (toevallige) realiteit van het moment zélf een veel grotere rol speelt dan we denken.

Zo'n theorie zou ons nog beter doen beseffen dat instituties, instituten en regelgeving vooral ontstaan door personen en instellingen die, met al hun beperkingen en voorkeuren, tastend en onderhandelend op zoek zijn.